

Gustav III

Cepetić, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:800764>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Marko Cepetić

GUSTAV III

Examensarbete

Handledare:

Goranka Antunović, fil. dr.

Zrinka Blažević, fil. dr.

maj, 2024

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	3
2. Situationen i Sverige före Gustav III	3
3. Statsvälvningen	4
4. Utrikespolitik	5
5. Inrikespolitik	7
5.1. Polis.....	8
5.2. Ekonomi, religion och kultur	9
5.3. Alkoholpolitik	10
6. Jämförelse med Fredrik II och Josef II	10
7. Slutsats	11
Abstract	12
Sažetak	12
Bibliografi	13

1. Inledning

Gustav III föddes 1746 i Stockholm. Han blev kung genom en statsvälvning år 1772. Han var en upplyst absolutistisk kung och i Sverige är han känd som ”teaterkungen” på grund av sin kärlek till kultur och särskilt teatern. Han mördades 1792 på operan. Hans mördare var en adelsman. För att förstå varför han hatades och slutligen mördades måste man börja med att fråga sig exakt vad han gjorde när han var kung och hurdan han var i jämförelse med vissa andra upplysta kungar. Just det är vad den här uppsatsen kommer att handla om. Till att börja med kommer det att tittas på vad som hände några år innan han blev kung.

2. Situationen i Sverige före Gustav III

Från 1700 till och med 1718 var Sverige i krig. Kungen Karl XII krigade mot Polen, Sachsen, Danmark och Ryssland. Svensk makt baserades på dess militära framgångar, men det slutade 1718 när Karl XII. stupade i Norge (Brems, 1970: 10). Sverige var ekonomiskt och moraliskt utmattat. År 1721 avträdde Sverige Karelen, Estland och Livland till Ryssland (ibid.). Det svenska folket var trött på kungligt envælde och sedan 1723 års riksdag styrdes Sverige av två partier¹: hattarna och mössorna. Den första representerade adeln och den andra de lägre stånden liksom prästerskap, borgare och bönderna. Fram till 1738 var Arvid Horn statsminister dvs de facto rikets ledare. Under Horns regering fick landet ”lugn och ro” (Lagerqvist, 1993: 208). Handelspolitiken gynnade inhemska manufakturerna. Konstakademien grundades 1735 och Vetenskapsakademien grundades 1739 (Ibid.). Från 1739 till och med 1765 styrde hattarna Sverige men deras regering kännetecknades av kriser. Först kom ett misslyckat krig mot Ryssland där Sverige förlorade ytterligare en del av Finland, sedan ett dramatiskt val av den nya kungen, en misslyckad rojalistisk statskupp och till sist ett misslyckat krig mot Preussen (Andersson, 1982: 278 – 280). Alla dessa krig medförde förstas inflation. Ett annat stort problem som drabbade Sverige var korruption. Många mössorna fick mutor från Ryssland och Danmark medan hattarna fick mutor från Frankrike (Lagerqvist, 1993: 220). Folket var onöjt med hattarnas politik och år 1765 fick mössorna styret och

---

¹ Även om de inte var partier i modern bemärkelse, använder flera historiker (bl.a. Lagerqvist, 1993, Andersson, 1982) just det termen vilket görs även i detta arbete

införde vissa reformer såsom tryckfrihetsförordning (1766) som ansågs ha varit bättre även jämfört med den brittiska (Barton, 1972: 17). Mössorna införde också striktare finanspolitik. ” Det var nu slut med den lättsinniga lånepolitiken, sparsamhet blev dagens lösen och konkurserna blev många. Inflationen efterträddes av deflation och dalerns värde steg.” (Lagerqvist, 1993: 224). Under 1760-talet kämpade de ofrälse stånden mot adeln över beföringsrätt och det fanns till och med krav på en mer omfattande demokratisering. Vid 1771 - 72 års riksdag skrev borgmästare Alexander Kepplerus ett ”memorial om privilegier för borgare- och bondestånden.” Det var som föregångare till Frankrikes förklaring om de mänskliga och medborgerliga rättigheterna (Andersson, 1982: 291). Även om det politiska livet förbättrades under frihetstiden, misslyckades både hattarna och mössorna sanera näringspolitiken och hjälpa de människor som svält på grund av den dåliga skörden förra året (Andersson, 1982: 292). Andersson (1982: 293) påpekar att många var missnöjda med statens beroende av utländska makter (nämligen Frankrike och Ryssland) och statens byråkrati. Vid 1771 års riksdag var situationen allvarlig. Kronprinsen Gustav tog den chansen för att iscensätta en statsvälvning.

3. Statsvälvningen

Vid 1771 - 1772 års riksdag fanns Gustav III i Frankrike. Han gillade de franska upplysningsfilosoferna såsom Rousseau, Marmontel och Voltaire. Han var särskilt fascinerad med Voltaire vilken han diskuterade ofta om med sin mor Lovisa Ulrika. Men i sina brev till modern skriver han att de franska filosoferna är ”trevligare att läsa än att träffa” (Lindroth, 1981: 173). Han ”trivdes mer hos damer av ädel börd såsom madame de Boufflers till vilken han fortsatte att skriva brev och som alltid var frank med honom” (Lindroth, 1981: 173). De franska filosoferna såg i honom sin beskyddare och några höll anföranden i hans ära (Barton, 1972: 7). De såg honom som den filosofiska prinsen som Plato skrev om. Gustav skrev till madame de La Marck att han föraktar både despotism och anarki och att han ska uppehålla ”frihet, rätt uppfattad, grundad på förnuft och humanitet” (Barton, 1972: 10). Men han hade absolutistiska tendenser och drömde om att bli en ny Gustav Vasa eller Gustaf II Adolf (Andersson, 1982: 294). I Stockholm framlade Gustavs anhängare friherre Jakob Magnus Sprengporten plan som godkändes av den franske ministern. Med hjälp av sin bror Karl,

jägmästaren Johan Toll och den finska armén (ledd av Sprengporten) iscensatte Gustav en revolution i Kristianstad. Hertig Karl red med sin armé till Kristianstad för att ta itu med rebellerna men i själva verket förenade han sig med dem och marscherade mot Stockholm. I Stockholm tog Gustav makten med hjälp av Livgardet som han övertygade med ett passionerat tal om hur han ska rädda Sverige från anarki och utländska makter och upprätta friheten (Andersson, 1982: 296). Det var en oblodig statsvälvning (Andersson, 295). Med sin statsvälvning, påstår Barton (1972: 12), räddade han egentligen adeln som var under anfall från de ofrälse stånden. Det nämndes ovan att utländska makter ansågs ha för stort inflytande i Sverige. Så hur var det möjligt att Gustav lyckades med sin statsvälvning? Enligt Andersson är svaret att han hade tur. Andersson (1982: 296) skriver att ”Ryssland var upptaget av Polens delning och av krig med Turkiet, Preussen av den polska frågan. Danmark var ej berett till motåtgärder och påverkades även av militära demonstrationer, (...). England förhöll sig neutralt i enlighet med sitt jämnviktspolitiska system.”

4. Utrikespolitik

Sveriges utrikespolitik under den gustavianska tiden kännetecknas av strävan efter kommersiellt oberoende och rädsla för rysk och dansk dominans i synnerhet i Finland, Norge och de baltiska länderna. Även om Gustav var mer intresserad av Norge, ville han få inblick i situationen i de senare (Barton, 1976: 14). År 1787 skickade han Johan A. Ehrenström till Livland och Estland för att se hur adeln där ställer sig till Ryssland och försöka organisera ett uppror mot Ryssland. Rapporter kom tillbaka om att det finns antiryska och pro-svenska stämningar men att adeln är för rädd för att göra uppror (Barton, 1976: 14 – 15). Ehrenström påstod att Sverige kunde lätt ta över Livland och Estland men att det kommer att vara svårt att behålla dem (Barton, 1976: 25). Året därpå anföll dock Sverige Ryssland. Svenskt anfall var till en början misslyckad. Armén var dåligt utrustad och kunde inte rycka fram i tid. Därtill kom officerskåren i Finland att revoltera mot det svenska styret och avkräva självständighet för Finland (Andersson, 1982: 306). Det kallas Anjala revolten efter den ort där den startade. Situationen var så dåligt att Gustav måste fick resa genom landet och övervinna folket på sin sida. Han lyckades igen tack vare sin karisma. Slutligen vann Sverige en stor seger mot den ryska flottan vid Svensksund och år 1790 enades Sverige och Ryssland

att återställa *status quo* och att Ryssland inte skulle blanda sig i svensk inrikespolitik (Andersson, 1982: 307 – 308). Bland oppositionen sågs kriget allmänt som olagligt. Genom att förklara kriget helt på egen hand, gick Gustav kring riksdagen (Andersson, 1982: 306). Hans intresse var inte inskränkt till dem baltiska länderna. Han var en opportunistisk man så han höll också ögonen på Polen. Han ville förstärka Sveriges relation med Polen för att motverka Ryssland. År 1790 ställde han till och med upp som kandidat till den polska kronan. Att förvärva den polska kronan hade två fördelar. Det betydde mer pengar i riksgälden och en svensk-polsk-turkisk front mot Ryssland (Barton, 1976: 21 – 22). Men kronan erbjöds till Fredrik August III av Sachsen och snart därefter dog Gustav III.

Gällande utrikeshandel var Gustav III också opportunistisk. Under det amerikanska revolutionskriget använde Sverige sin neutrala hållning för att öka handel. Sverige handlade med både Frankrike och USA å ena sidan och Storbritannien å den andra. Sveriges export bestod av järn, virke och organiska föreningar använda för att bygga segelfartyg medan import bestod övervägande av spannmål och salt. Müller (2011: 145) påpekar att det inte var särskilt lönsamt så Sverige var tvunget att kompensera med trampfart. För att handla i sådana sätt i söder Europa måste svenska fartyg ha algeriska pass och antal algeriska pass ökade med nästan 80 procent från 1771 till och med 1782 (Müller, 2011: 154). Under det amerikanska revolutionskriget stoppades ofta svenska fartyg av britterna och deras last beslagtogs under anklagelsen att de hade sålt smuggelgodis till fienden. För att motverka sådana situationer, etablerade Gustavs finansminister Johan Liljencrantz frihamnar. Den första var Marstrand som etablerades 1775 och blomstrade från 1776 t.o.m. 1783 på grund av handel med USA. Storbritannien påstod att det var olagligt (enligt 1661 fördrag mellan Sverige och Storbritannien) men Sverige svarade att det inte kan vara olagligt eftersom Marstrand inte var under svensk jurisdiktion (Müller, 2011: 148). Den andra frihamn var Gustavia på ön Saint-Barthélemy i Västindien. Sverige köpte ön från Frankrike 1784. Saint-Barthélemy var liten och hade ingen kommersiell produktion (Müller, 2011: 157). Sverige försökte att delta i slavhandel genom St. Barthélemy men det var kortlivat eftersom Gustav III år 1787 skickade Anders Sparmann, Carl Wadström och Carl Axel Arrhenius till Senegal för att undersöka om Sverige kunde ha slavhandelshamn i Afrika. De var så förfärade med hur slavar behandlades att Sparmann och Wadström blev abolitionister (Müller, 2011: 159). Därmed dog Sveriges plan om slavhandel. Sveriges handelsflotta utökades dock mellan år 1774 och 1783 från 664 till 976 fartyg (Müller, 2011: 152). Det var tack vare denna ökningen som växelkurser förbättrades och finansminister Liljencrantz lyckades genomföra framgångsrik valutareform

(Müller, 2011: 147). Sverige handlade också med Asien genom hamnen Kanton. Svenska Ostindiska Companiets fartyg befordrade 1500 ton te per år från Kina till Sverige och sålde det till de Förenade Nederländerna, Frankrike och hemligt till Storbritannien. Men på grund av amerikanska revolutionens krigets slut började efter 1783 svensk handel att stagnera även om Sverige undertecknade ett handelsfördrag med den nybildade Förenta Staterna. Som Müller (2011: 160) påpekar kunde Sverige vara en viktig aktör i den internationella handeln endast under krigstid.

5. Inrikespolitik

Snart efter statskuppen, skrev Gustav III den nya författningen som var ”oklar och motsägelsefylld” (Andersson, 1982: 299). Det bedöms vara medvetet gjort så att kungen kunde ta större makt om han önskade (Barton, 1972: 11). Han blev inspirerad av Montesquieus begrepp hierarkisk monarki dvs. delning av kraft samt av den fysiokratiska idén om ”legal despotism” som skulle säkerställa folkets frihet, säkerhet och egendom (Barton, 1972: 33). Den nya författningen gav konungen större makt. Kungen utsåg rådet som skulle bara råda och han sammankallade ständerna när han ville. Kungen hade också bestämmanderätt i utnämningsfrågor. Riksdagen kunde föreslå lagar, ge sitt samtycke till anfallskrig och ge ny skattebevillning för begränsad tid men ständerna fick nästan ingen kontroll över statsfinanser (Andersson, 1982: 300). Många av de franska filosoferna hyllade Gustav för statskuppen och den nya författningen. Voltaire skrev även en sonett där han prisar Gustavs hjältemod (Engdahl, 2021: 16). Ändå fanns det vissa som kritiserade Gustavs statsvälvning. Barton (1972: 14) nämner hertiginnan de Choiseul, vilken undrade vad det var för frihet som Gustav påstod ha gett det svenska folket när han har makten att göra nästan vad som helst. Madame de Boufflers skrev till Gustav att han, enligt författningen, är bara en absolutistisk kung (Barton, 1972: 14). Med detta sagt följde Gustav lagen (vilket inte var svårt eftersom lagen gav honom mycket makt) åtminstone under den första halvan av sin regering. Han sammankallade riksdagen 1778 precis som han hade lovat sex år tidigare. I denna riksdagens inledningsanförandet talade kungen om sin regerings framgångar under de senaste sex år. Han berömde ständerna på deras arbete: *Detta lugn, denna stillhet är ej endast mitt verk. I och edre hemmavarande medbröder hava på det högsta därtill bidragit, genom eder enighet, eder vördnad för lagar och eder lydriad för de bud, jag Eder föreskrivit till eder*

egen välgång, till fäderneslandets lycka (Engdahl, 2021: 426). Under riksdagen 1789 var berättelsen annorlunda. Sverige var i krig med Ryssland och kungen pratade nu om faror och fiender. *Vårt lugn är försvunnit, Riket skakat av inhemska² och utländska fiender, tvedräktsandan färdig att bryta de fjättrar som den tyglade, Rikets självständighet, dess ära, dess bestånd i fara: sådant är det tillstånd, som nu fordrat eder sammankomst; (...)* (Engdahl, 2021: 436). Två veckor senare kallade kungen alla ständer till möte på rikssalen. I sin beskrivning av mötet säger Engdahl (2021: 442) att kungen berömde de ofrälse stånden för deras trohet till honom och riket. Adeln fick däremot en tillrättavisning. De anklagades för att ”överlägga om onödiga ämnen” och för att inte stödja krigsansträngningarna (Engdahl, 2021: 443 – 445). Kungen använde krisen och ståndsplittringen för att genomföra ett tillägg till den 1772 författningen, som kallades förenings- och säkerhetsakt. Kungen kunde nu förklara krig utan riksdagens medgivande, ”bestämna antalet av rikens råd och tillsätta och avsätta de flesta ämbeten” (Andersson, 1982: 308). Den här gången hade han stöd av de ofrälse stånden. Adeln var redan arg på kungen därför att han gick kring riksdagen när han förklarade krig mot Ryssland. Den sista droppen för adeln var förenings- och säkerhetsaktens privilegietjämning. Andersson (1982: 308) skriver att ”ofrälse män kunde nu sitta i den högsta domstolen, besitta nästan all jord som frälse och bönderna kunde förvärva kronohemman.”

5.1. Polis

Det är välkänt att Gustav III var fan av allt franskt, inklusive deras absolutism. En av absolutismens viktigaste beståndsdelar är polisen och Paris hade den äldsta polisen i Europa. Det är således inte konstigt att Gustav III grundade en centraliserad polis i Stockholm. Enligt Mattsson (2019: 17) det fanns dock skillnader. I Paris var det möjligt att kungen och polisen kringgår lagarna och fängslar personen ”på obestämd tid utan rättegång” medan det i Sverige var viktigt ”att man hade ett lagbundet styre” (Mattsson, 2019: 17). Tyvärr betydde dessa principer inte mycket för Gustav och hans polismästare. Kungliga poliskammaren grundades år 1776 och den omfattade, förutom polisarbete, även brandvakt (Mattsson, 2019: 12). Men dess huvudsakliga syfte var att stärka kungens makt. Mattsson (2019: 12) nämner att ”det fanns också en spionverksamhet, som hade kvarterskommissarier och huskvartermästare fördelade på olika distrikt” och anses vara baserat på den i Paris, men i slutet var det

---

² Med *inhemska fiender* tänkte han på Anjala rebeller

”begränsad på spionage på specifika personer och platser efter behov.” En av de viktigaste personer inom den kungliga poliskammaren var polismästare Liljensparre. Han var väldigt lojal mot Gustav III och hade en osedvanlig arbetsförmåga (Mattsson, 2019: 19). Han var också ansvarig för spionverket och många adelsmän och borgare i Stockholm var missnöjda med honom. Under kriget med Ryssland fick Liljensparre i uppdrag att spionera på ryska och danska ministrar och efter Anjala revolten arresterade han de ledande oppositionella adelsmännen. Det är intressant att folk inte var missnöjt med den centraliserade poliskammaren själv utan med kungen och Liljensparre som de tyckte missbrukade makt och inte följde förordningen från 1776 (Mattsson, 2019: 20).

5.2. Ekonomi, religion och kultur

För att säkerställa att hans reformer skulle lyckas, anställde Gustav III personer som var duktiga och lojala. En sådan person var hans finansminister Johan Liljencrantz. Liljencrantz lyckades 1777 att sanera rikets valutapolitik genom en ny myntrealisation (Andersson, 1982: 301) I fysiokratisk anda lösgjorde han dessutom spannmålshandeln från lokala restriktioner vilket hjälpte minska svälten (Barton, 1972: 16). En annan åtgärd för att bringa pengar till rikskassan var kungens 1781 lag om religionsfrihet. Det införde begränsad tolerans för icke-luterska kristna. Året därpå tillät han judar att flytta till Stockholm, Göteborg och Norrköping eftersom de var ”ett så flitigt folk” (Barton, 1972: 16). Det bör påpekas att Gustav inte gjorde det av rent ekonomiska skäl. Det verkar som om han verkligen trodde på de upplysta idéerna om religionsfrihet. Fem år före religionsfriheten, införde han tryckfrihetsförordning. Barton (1972: 16) påstår att denna förordning inte var bättre än den från 1766 och att den dessutom tillät starkare censur mot retorik mot kronan. Å andra sidan, minskade Gustav III straffars styrka. År 1775 förbjöds tortyr och antal dödsstraff minskades (Lindroth, 1981: 174).

Gustav var arbetsam när det gällde kultur. Barton (1972: 16) nämner hans införande av ”nationaldräkten” för hela adeln 1778, vilket skulle genom dräktens enkelhet begränsa inköp av alltför dyra kläder. Hans viktigare reform är grundning av Svenska akademien 1786 vilken skulle skydda svenska språkets renhet, styrka och höghet och främja svensk litteratur. Men det som blomstrade mest under Gustav III:s välde var teatern. Kungen själv skrev till och med pjäser. Några exempel är *Gustav Adolf och Ebba Brahe*, *Frigga* och *Gustav Vasa*. Fram till 1772 spelades teaterföreställningar huvudsakligen på franska men Gustav förändrade det.

Han var den första monarken som var född i Sverige sedan 1682 vilket betydde att hans modersmål var svenska. Han bestämde att teaterpjäser skulle spelas på svenska (Engdahl, 2021: 9). Det kan nämnas här att det finns en falsk föreställning om att Gustav var så besatt av fransk kultur att han blandade franska och svenska. I själva verket lade han tonvikten på det svenska språkets renhet (Engdahl, 2021: 12 - 13) Enligt Engdahl (2021: 15) byggde hans makt dessutom till stor del på hans fullkomliga tal, som naturligtvis hölls på svenska. ”Han är den förste kung i Sverige vars talade och skrivna ord måste sägas ha varit hans viktigaste maktresurs – och kanske den ende om vilken man kan säga det.” (Engdahl, 2021: 15)

5.3. Alkoholpolitik

Alkoholism var ett vanligt problem i svenskt samhälle. Eftersom många var fattiga och inte kunde köpa alkohol betydde det att de tillverkade sina egna brännvin. Men brännvinsbränning av spannmål förvärrade den befintliga svälten. År 1772 införde Gustav III lagen som förbjöd hembränningen. Lagöverträdelse bestraffades med böter på 100 silverdaler. ”År 1775 fick konungen ensamrätten till brännvinstillverkningen och även innehav och inmundigande kriminaliserades” (Bengtsson, 1996: 2).

6. Jämförelse med Fredrik II och Josef II

Gustav III liknade i många avseenden sina samtida. Hans kärlek till kultur och teater är lika stor som Fredrik II:s kärleken till musik. Precis som Fredrik II skrev kompositioner för flöjt, skrev Gustav III teaterpjäser. Båda kungar, även om de var konstnärer i hjärtat, visste att krig är ett effektivt sätt att uppnå politiska mål och de var båda framgångsrika i sina krig (även om Gustav ledde bara ett riktigt krig). Både Gustav III och Fredrik II trodde att det var deras plikt att skydda sina undersåtar och att säkerställa deras välbefinnande. Samma sak kan sägas om Josef II av Österrike. Alla tre kungarna var toleranta när det gällde religion. Gustav III införde lagen om religionsfrihet 1781 och Josef II gjorde detsamma året därpå. När det gäller inrikespolitik finns det fler skillnader. Alla tre kungarna hade lika statsskick men graden av

absolutism inte var samma hos alla. Fredrik II hade den mest autokratiska välde. Han övervakade allt som hände i landet genom olika lokala byråer vars uppgift var att skicka viktiga information till kungen vilken bestämde då vad skulle göras. De lokala byråerna hade nästan inga befogenhet att agera självständigt (Spicer, 1998: 24). Fredrik II brukade anställa arméofficerare som tjänstemän så hans byråkratisk apparat var disciplinerad och lydiga (Spicer, 1998: 26) Det är inte konstigt att Voltaire sa att ”medan vissa stater har en armé, har den preussiska armén en stat.” I Sverige och Österrike var det annorlunda. Gustav III och Josef II hade ministrar och myndigheter som fick visa initiativ. Det som var Johan Liljencrantz i Sverige var Nikola Škrlec i Kroatien som var då en del av den Habsburgska monarkin. Kungen Josef II liksom Gustav III trodde att språket var viktigt men inte av samma anledning. Medan Gustav III drev på svenska för svenskans skull (Engdahl, 2021: 13), gjorde Josef II detsamma på grund av att alla nya vetenskapliga böcker var skrivna på tyska. På så sätt kunde hans undersåtar från icke tysktalande länder få bättre utbildning (Horbec, 2018: 493). Han anstiftade användning av tyska i stället för latin i administrativa ändamål i alla delar av monarkin så att byråkratiskt arbete skulle vara enklare. Men han var inte lika framgångsrik som Gustav III eftersom Ungern och Kroatien fortsatte att använda ungerska och latin som officiella språk fram till 1840-talet (Horbec, 2018: 495). Josef II:s reformer var inte populära men till skillnad från Gustav blev han inte mördad. Han tvingades bara återkalla de flesta av dem på sin dödsbädd. Adeln i Habsburgska monarkin var emot Josefs radikala progressiva reformer medan adeln i Sverige var emot både Gustavs envælde och hans progressiva reformer. Det verkar som om Gustavs envælde slutade med hans mord eftersom adeln i Sverige vände sig vid att ha politiska friheter under frihetstiden – något som inte var fallet i Preussen och den Habsburgska monarkin under Maria Theresias envælde.

7. Slutsats

När Gustav III mördades av Jacob Johan Anckarström i mars 1792 hade han varit kung i nästan tjugo år. Under den tiden lyckades han (och hans tjänstemän) sanera rikets finanser, förbättra administration och främja kultur och mänskliga rättigheter. Under hans regering såg Sverige faktiskt en ökning i utländsk handel även om det var kortlivat. Hans utrikespolitik var inte helt misslyckad men den var dyrt för landet. Hans största misstag var att öka

kungamakten till enväldets nivå och att inte följa lagar och förordningar. Genom att göra detta fjärmade han sig från adeln och det var därför han till slut mördades.

Abstract

Gustav III was a Swedish enlightened monarch reigning from 1772 until his death in 1792. He was a complicated, often quite contradictory figure. He came to power via a coup d'état promising to restore Sweden's glory and upkeep the liberties of his subjects. His reign can be divided into two parts. In the first part, from 1772 till 1783, he was fairly successful in domestic and foreign policy. For Sweden it was a time of peace during which there was improvement in fiscal policy and human rights. Sweden's foreign trade also improved during this time, largely due to the American Revolutionary War. After 1783 there was a drop in the Swedish foreign trade, the country's regime became increasingly autocratic while the relations with Russia worsened which would finally culminate in the (illegal) Russo-Swedish war of 1788. After the equalisation of privileges in 1789 the nobility became frustrated but very few actually considered regicide to be a legitimate course of action. These few however, formed a conspiracy in 1791 and in March of 1792 a radical nobleman by the name of Jacob Johan Anckarström shot the king during an opera. King Gustav III died two weeks later and Anckarström was executed shortly thereafter.

Sažetak

Švedski kralj Gustav III rodio se 1746. u Stockholmu. Na vlast je došao mirnim državnim udarom 1772., obećavši da će Švedskoj vratiti izgubljeni ugled te da će čuvati slobode svojih podanika. Prva polovica njegove vladavine bila je poprilično uspješna.

Švedska nije ulazila u nepotrebne ratove već je gradila trgovačku mornaricu, a u samoj zemlji je provedena reforma administracije, te su u nekim aspektima povećana ljudska prava. Osim toga, postignut je znatan napredak na području kulture i jezika. Drugom polovicom 1780-ih stanje u državi se pogoršava. Djelomično zbog slabljenja trgovine i loše žetve, a djelomično zbog sve veće kraljeve samovlasti, koja je vrhunac dosegla 1789. godine izjednačavanjem povlastica svih staleža. Godine 1791. dio je nezadovoljnog plemstva odlučio da je ubojstvo kralja jedino rješenje. Za ubojicu je volontirao Jacob Johan Anckarström koji je u ožujku sljedeće godine tijekom opere pucao na kralja. Kralj Gustav III umro je od posljedica ranjavanja dva tjedna kasnije, a Anckarström je javno osramoćen i pogubljen.

Bibliografi

Andersson, Ingvar. *Sveriges historia*. Stockholm: Natur och kultur, 1982

Barton, H. Arnold. „GUSTAV III OF SWEDEN AND THE EAST BALTIC, 1771-1792“, *Journal of Baltic studies* Vol.7, No.1 (1976), 13-30

Barton, H. Arnold. „Gustav III of Sweden and the Enlightenment“, *Eighteen-Century Studies*, Vol.6, No.1 (1972), 1-34

Bengtsson, Niklas. „Alkoholpolitiken under den gustavianska tiden“, *Nordisk Alkoholtidskrift* vol.13 (1996), 112

Brems, Hans. „Sweden: From Great Power to Welfare State“, *Journal of Economic Issues*, Vol.4, No.2/3 (1970), 1-16d

Horbec, Ivana. *Prema modernoj državi; Uprava i politika u Banskjoj Hrvatskoj 18. stoljeća*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018

Lagerqvist, Lars O. (1993) „Frihetstiden” i H. Medelius (redaktör), *Himla många kungar; Historier kring Den Svenska Historien*, Stockholm: Nordiska Museet

Lindroth, Sten: *Den gustavianska upplysningen*, Stockholm: Nordstedt, 1981

Mattson, Annie. "GUSTAV III:S POLIS I EUROPEISKT PERSPEKTIV", *LIR. Journal* No.10 (2019), 6-27

Müller, Leos. „Sweden's neutral trade under Gustav III: The ideal of commercial independence under the predicament of political isolation“ *Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 10* (2011). Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies. 144–160

Spicer, Michael W. "Public Administration under 'Enlightened Despotism' in Prussia: An Examination of Frederick the Great's Administrative Practice", *Administrative Theory and Praxis*, vol.20, No.1 (Mar., 1998), 23-31